

İZMİR FACİASININ MUHAKEMESİ

YUNANLILARIN 1919 DA İZMİR'İ İŞGALLERİNDE ORADA
KOLORDU KUMANDANI BULUNAN ALİ NADİR PAŞA'NIN
MUHAKEME FEZLEKESİNDEN HULÂSA VE MÛTALÂA

F. ALTAY

Emekli Orgeneral

İzmir'deki İngiliz visamirali Calthorpe tarafından 14. 5. 1919 günü 17 inci kolordu kumandanına İzmir istihkâmlariyle müdafaa tedbirlerini haiz arazinin mütareke şartlarının yedinci maddesine tevfikân İtilâf devletleri kuvvetleri tarafından bugün öğleden sonra işgal edileceğine ve keyfiyetin İstanbul hükûmetine de bildirildiğine dair bir nota veriliyor. Hükûmet muvafakat edilmesini bildiriyor ve istihkâmlar işgal ediliyor. Gece saat onbirde amiralin verdiği ikinci bir notada ertesi 15. 5. 1919 sabahı saat sekizden itibaren İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal olunacağı ve kıtaat ile müessesatın bulundukları garnizonlarda müctemi bir halde bulunarak Yunan işgal kuvvetleri kumandanlığının vereceği emre intizar etmeleri ve telgrafhanenin işgal altına alındığı bildiriliyor. Kumandan hali, İstanbul'a bildiriyorsa da bir cevap alamıyor. Havadis memlekete yayılıyor. Herkes meyus ve müteheyyiç oluyor, bazıları etrafa savuşuyor, gecelerin bazı gençler (maatessüf isimleri öğrenilememiştir) Bahribaba parkı denilen eski Maşatlıkta toplanarak müzakere ettikleri esnada Kolordu kumandanı Ali Nadir Paşa ve maiyeti erkânı da toplanıp müzakere ediyordular. İşgali fiilen protesto arzusunda olan gençler bir beyanname kaleme alarak el yazısıyla bunu mümkün olabildiği kadar çoğaltarak velospidlilerle mahallelere dağıtıyorlar. Bu beyanmenin sureti şudur :

EY BEDBAHT TÜRK

Vilson prensipleri unvan-ı insaniyetkâranesi altında senin hakkın gasb ve namusun hetk ediliyor. Buralarda rumun çok olduğunu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Bunun neticesi olarak güzel

memleketin Yunana verildi. Şimdi sana soruyoruz. Rum senden çok mudur? Yunan hâkimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlıktadır. Oraya yüzbinlerle toplan ve kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. Burada zengin, fakir, âlim. cahil yok, fakat Yunan hâkimiyetini istemiyen bir kitle-i kahire vardır. İlân ve ispat et. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! husran ve nekbet faide vermez. Binlerle, yüzbinlerle Maşatlığa koş ve Hey'eti Milliye'nin emrine itaat et.

15 Mayıs 335 (1919)

İlhakı Red Hey'eti Milliyesi

Cumhuriyetimizin temel taşlarından birisi olarak sayılması yerinde olan bu mühim beyannamenin bir suretinin de kumandanlığa gönderilmiş olması mantıkan tabiidir. Kumandanlıkta yapılan müzakerede zabitlerle askerlerin kıslada toplanarak işgale intizar edilmesine karar veriliyor ve ertesi sabah işgal vaki oluyor ve bir takım fecayi yapıyor. İşgalin ve faciaların nasıl olduğu mahkemede verilip aşağıda yazılan ifadelerden anlaşılacaktır. İşgalden beş gün sonra Kolordu kumandanı Harbiye Nezaretine bir rapor gönderiyor. O vakit İstanbul'da Genelkurmay Başkanı bulunan Cevat Paşa Harbiye Nezaretine yazdığı şu tezkere ile kumandanın muhakeme edilmesini istiyor :

Harbiye Nazırı Paşa Hazretlerine

İzmir fecayininin malûm olan dehşet ve şiddeti ile cereyanda onyedinci kolordu kumandanının idaresizliğinin dahl-i küllisi olduğu kanaatindeyim; bu hususun divanı harp heyeti tahkikiyesince gerek mevrud raporlar ve gerekse İzmir vukuatında orada bulunan zabitanın bittahkik zahire çıkarılmasını arz ve teklif eylerim olbabda.

29. 5. 335

Erkânı Harbiye Umumiye Reisi Ferik

CEVAT

Aradan bir ay kadar zaman geçtikten sonra Cevat Paşa sureti aşağıda yazılı ithamnameyi merkez dairesine bildiriyor :

1 — *Sabık onyedinci kolordu kumandanı Mirliva Ali Nadir Paşa'nın tegtraf başında verdiği birinci raporıyla Harbiye Nazırı sabıkı merhum Müşir Şakir Paşa'nın cevabı ve Ali Nadir Paşa'nın ikinci raporu ve İzmir faciası hakkındaki mufassal şifresi ve elli yedinci fırka kumandanlığından mevrud şifre, Miralay Bekir Sami Bey'in rapor ve melfûfu suretleri leffedildi.*

2 — İzmir hâdisesinde hey'eti askeriyenin uğradığı hakaret ne kadar elîm ise, Yunanlıların bu barbarcasına harekâtına karşı oradaki kumanda heyetimizin şerefi millî ve askeriye kurtaracak bir tarzı hareket intihap edememeleri de o kadar şayanı esefdir.

3 — Amiral Calthorpe'un notasından sonra, işgal esnasında yerli rumların tavrı harekâtı evvelden malûm olduğu cihetle bir vaka zuhur etmemesi ve işgal bitinceye kadar inzibat ve asayişin sureti muhafazası için İtilâf mümessilleriyle bilmüzakere müştereken tedabiri lâzime ittihaz olunmamıştır.

4 — Rum ahalinin Yunan askeriyle birlikte kışlaya tecavüzü vukubulduktan sonra da envai hakaret altında ve zito Venizelos bağırarak mezbahaya giren sürüler gibi hareket etmektense şeref ve namusu askerinin iktiza ettirdiği tarzı hareketi tercih etmemiştir.

5 — Seydiköyünde bulunan kıtaata evvelden esaslı bir emir ve talimat verilmemiş, bu suretle oradaki kıtaatın dağılması gibi fenalıklar meydana çıkmıştır.

İşbu esasat dahilinde takibatı kanuniyede bulunulmakla beraber sureti leffedilen ve İzmir hâdisesi felâketzedegânından Abdullah imzasıyla verilen raporda mezkûr zabitan ve bu tahkikat esnasında vazifenâşinaslıkları anlaşılacak diğer zabitan hakkında takibatta bulunularak bu meselenin süratle neticeye irsali mercudur. Bundan başka İzmir vak'asında bulunan zabitanın da tenviri hakikat zımında istifade olunabilir. Bu zabitanın ekserisi şimdilik ondördüncü kolordu emrinde Bursa'dadırlar.

24/6/335

Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Ferik

CEVAT

Bunun üzerine Müşir Kâzım Paşa riyasetinde âzaları Ferik Osman Rifat, Ferik Şakir, Ferik Mehmet Ali ve Ferik Sait Sırrı Paşalardan mürekkep erkân divanı harbi işi tetkike ve 1920 senesi Ekim ayında isticvaba başlıyor. Sanıkların ifadelerini divanı harbin mazbatai hükmiyesinden aynen alarak aşağıda yazıyorum:

“Beylerbeyinde Araba Meydanında 3 numaralı hanede sakin Erkânı Harp binbaşlarından (15-321) Bağdatlı otuz beş yaşında Mahmud oğlu Abdülhamit efendinin zabtolunan ifadesinde: Mütarekeye yakın bir zamanda 21 inci kolordu Erkânı Harbiye riyasetinde bulunduğu zaman Nurettin Paşa'nın mezkûr kolordu kumandanlığında bulunduğunu ve bilâhère paşayı müşarunileyhin memleketin siyaseti

dahiliye ve hariciyesi dolayısıyla İzmir'de 17 inci kolordu kumandanlığına tahvili memuriyet edip kendisinin Aydın'da kaldığı ve bu sırada mütarekenin tarafeynce imza edildiğini ve badelmütareke 21 ve 17 inci kolordular birleştirilerek 17 inci kolordu namı altında bir kolorduya indirilip kumandası da Nurettin Paşa'ya tevdi edildiğini ve erkânı harbiye riyasetine de binbaşı Şemsettin Bey tâyin edilmişse de o zatın kifayetsizliği görüldüğünden ve kendisinin de bir kaç lisana vukufu itibariyle mumaileyhi istihlâf ile İzmir'e geldiğini ve o zamana ait hâtura defterinde bilcümle vekayi muharrer idiyse de hanesi yandığı zaman mezkûr defterin de muhterik olduğunu ve bu sıralarda Nurettin Paşa'ya valilik de tevcih olunduğunu ve paşay-ı müşarunileyhin zamanlarında askerin terhis ve fazla eslehanın cem ve idhariyle bütün mevcudiyetleriyle Rumların memlekette yaymak istedikleri fitne ve fesadı bastırmak için lâzımgelen tertibat ittihaziyle meşgul olduklarını ve her nedense bu sıralarda Kolordu kumandanlığına Miralay Selâhattin Âdil Bey tâyin olunduğunu ve Nurettin Paşa'nın uhdesinde yalnız valilik ibka edildiğini ve kendisinin de her iki zatla görüşmüş olduğu için Selâhattin Bey'in mülâyim, Nurettin Paşa'nın hadid olması dolayısıyla telif-i beyn için fevkalade sıkıntı gördüğünü fakat her ikisi de memleketin saadetine çalıştıklarından İzmir'in vaziyet-i coğrafî ve siyasisi nokta-i nazarından az kuvvetle müdafaası imkânı olmadığından ve şehri mezkûrun hariçten de her halde bir tecavüze maruz kalacağını bildiği için gerek Nurettin Paşa ve gerekse Selâhattin Bey nezdinde Konya'da bulunan kolordunun veya bir firkanın İzmir'e celb ve naklı ve aynı zamanda Ayvalık mıntakası kolordudan pek ayrı bulunmakta olduğu cihetle oradaki alayın İzmir'e celbi ve Ayvalığa da Bandırma'da bulunan 61 inci firkadan bir alayın tahşidi için rica ve teşebbüste bulunduğunu ve Konya meselesi Harbiye Nezaretince de hüsnü telâkki edildiği cihetle derhal beş altı saat zarfında firkanın celbi için icap edenlere bildirildiğini ve kendileri de kolorduca bu firkanın tahşidi için tertibat ittihaz ettiklerini ve ilk taburun Manisa'ya muvazalatından sonra derhal kuvay-ı itilâfiye mümessilleri müdahale ederek firkanın aksam-ı sairesinin nakline mümanaat edildiğini ve Ayvalık'taki alayın nakline Harbiye Nezaretince ikinci derecede haiz-i ehemmiyet bazı esbab mütaleasiyle muvafakat edilmediğini ve bundan başka kolordunun saha-i işgali olan Antalya ile Mersin arasında Edremit körfezine kadar mümted olan vâsi bir mıntakadan İzmir'e asker celbi ve esasen firar, terhis dolayısıyla kuvvetleri hiçe inmiş

kıtaattan tasarruf imkânı olmadığı gibi mütareke şeraiti mucibince askerinin bir yerden diğer bir yere nakli mutlaka hükümet-i itilâfiye mümessillerinin inzimam-ı reyile kabil olabileceğine binaen müteassir olduğundan İzmir'e vukubulacak her türlü istilâyâ karşı kendisini müdafaadan âciz bir vaziyete düştüğü gibi, tahsisat-ı mesturenin yokluğundan ve vesait-i istihbariyenin mefkudiyetinden dolayı ancak muhtelif vesaitে müracaatla yâni Yunanlılar hakkındaki malûmatı İtalyanlardan, İtalyanlar hakkındaki malûmatı Yunan ve İngilizlerden öğrenmeğe gerek Nurettin Paşa'nın ve gerek kendisinin cehd ve gayretiyle İtalyan mümessili (Mankredi'den) den sulh konferansınca İzmir'in Yunanistan'a terkine karar verildiğini ve buna mâni olabilmek için ahali vasıtasıyla İtalyan mandasını kabul etmek hususunun teklifine karşı gerek vali ve gerek kumandan tarafından reis-i hükümet sıfatıyla buna hiç bir zaman teşebbüs edemeyeceğini ve İzmir'in ancak Türklere ait bulunduğunu cevaben bildirmekle beraber icap eden makamata da malûmat verildiğini ve bu esnada her iki zatın infisali vuku bulup Nurettin Paşa yerine Edhem Bey namında bir zat tâyin olunup mumailiyh de, umur ve idare-i mülkiyeyi —Nurettin Paşa'nın zamanında atmak için pek çok teşebbüs ettiği— vilâyet umuru ecnebiye müdürü Dimitraki ismindeki zata teslim-i umur ettiğini ve bundan sonra da Rumların asayiş-i mahalliyi her yerde muhtel göstermek maksadiyle envai vekayi-i cinayetkârane ihdas etmeğe başladıklarını ve vakalardan en mühimi Urla vakası olup bastırmak için bir miktar kuvve-i askeriye sevk edilmiş ise de neticede yine Türkler vakanın müsebbibi olarak gösterildiğini ve Urla vakasını müteakip Nurettin Paşa'nın tekrar vilâyete memur edilip kolorduda da Selâhattin Bey'in bulunduğunu ve Nurettin Paşa'nın derhal tedbir-i musibkâranesine devam ile beraber uhdesine valilikle beraber kumandanlığın da tevcihiyle umur-u mülkiye ve askeriyenin yedi vahidde temşiyeti için Harbiye nezaretiyle icap eden makamata müracaatla arzusunu is'af ettirdiği ve bir müddet sonra da vilâyete İzzet Bey getirilip kolordu kumandanlığı vekâletine de Miralay Süleyman Fethi Bey'in tâyin olunduğunu ve bu zatlar zamanında da Antalya İtalyanlar tarafından işgalle beraber İzmir'in de keza İtalyanlar tarafından işgal olunmak üzere Rodos adasında 20 bin kişilik bir kuvveti olduğu istihbar kılınması üzerine Harbiye Nezaretine malûmat verilüp Nezaret müşarunileyha tarafından (bir vaka ihdas etmeyiniz askerle beraber otursunlar) cevabı verilmekle iş leyteleâlle ile geçiştirildiğini

ve kolordu kumandanlığına tâyin edilen Ali Nadir Paşa geldiği esnada İzmir'e hariçten bir tek nefer bile getirmek imkân haricinde bulunduğunu ve hattâ derdest ettirilen firarî efradı dahi isimlerini vermek suretiyle düvel-i itilâfiye mümessilleri tarafından bir çok notalar verildiğini ve bundan başka düvel-i müşarunileyha yüzü müteceviz zabitan künyesini havi bir liste vererek bunlar bolşeviklikle alâkadar gösterilip İzmir haricine teb'idleri iltimas olunduğunu ve Ali Nadir Paşa tarafından bolşevikliğe inhimaki olanların nezaret altında bulunmaları teb'idden daha musib olacağı mütaleasiyle mâni olunduğunu fakat valinin buna razı olmadığını ve Rumların ise Edhem Bey zamanındaki faaliyetlerine hükûmetten gördükleri mümaşatkâr muamelattan dolayı daha ziyade germi vererek vak'a ihdas ettiklerini ve kuvvei askeriye'nin adem-i kifayesi sebebiyle hiç bir şeye muvaffak olamadıklarını bildirmiştir. İfadesine devamla İzmir'in işgaline gelince: Mayısın on üçüncü günü saat ikide kumandanla Erkânı harp reisinin valinin nezdine gelmesi telefonla bildirilmesi üzerine vakt-i muayyende valinin huzuruna gittikleri vakit İngiliz konsolosiyle İngiliz mümessil-i askerisinin ellerinde mevcut olan bir kâğıdı tercüme etmekle meşgul olduklarını gördüklerini ve İngiliz mümessili askerisi tarafından kolordu kumandanına (İzmir klânının mütarekenamenin dokuzuncu maddesine istinaden işgal-i askerî altına alınacaklarını ve bir hâdiseye meydan vermemek üzere dört muhtelif istikamete gidecek gemiler için lisan aşına dört zabitan tâyin ve gönderilmesi) emrolunduğunu ve notadan Babıâli'nin haberdar edildiğini ilâveten bildirdiğini ve kumandan paşa tarafından bu hareket protesto edilmekle beraber Harbiye Nezaretinin emri olmadıkça buna muvaffakat edemeyeceğini bildirerek derhal makine başına gidip bizzat nazır paşayı çağırarak notanın mündercatını, İzmir'in herhalde yakın bir istikbalde Yunanlılar tarafından işgal edileceğini mevsuken haber aldığını söyliyerek takip edilecek hattı hareket hakkında evamir talep ettiğini ve Harbiye nezaretinden de cevaben mütarekenamenin dokuzuncu maddesi mucibince işgale muvafakatin zaruri olup Yunanlılar tarafından işgalin eraciften ibaret olduğunun bildirildiğini ve buna binaen zabitler tâyin olunup istihkâmat İtalyan, Fransız, İngiliz ve Yunanlılar tarafından işgal olunduğunu ve 14-15 gecesini saat ondan sonra da kezâ hükûmet konağında bulunulması hakkında emir telâkki edildiğini, saat on birde kumandan ile birlikte hükûmet konağına gittiklerini ve orada yine İngiliz konsolosiyle İngiliz mümessil-i askeri-

sini hazır bulduklarını ve aldıkları notada “Düvel-i itilâfiye mütarekenamenin dokuzuncu maddesi mucibince İzmir’i nefsi kasabayı işgal edeceklerini ve bu işgalin Yunan kıtaatına tevdi edildiğini ve kuvve-i işgaliyenin yolda bulunarak 15 sabahı saat yedi buçuktan itibaren karaya çıkacağını ve binaenaleyh bir sui tefehhüme meydan verilmemesi için herkesin garnizonunda bulunması ve efrad ve zabitanın yollarda bulundurulmaması ve en iyisi zabitanın kışla dahilinde müctemi olarak bulunmasının daha musib olacağı ve şayet buna tebaiyed etmeyip de ufak bir muhalefet vukua gelecek olursa, İzmir limanında lengerendaz olan İtilâf donanmasının iştirak edeceği ve Babiâli’nin bundan haberdar olduğu” bildirilmesi üzerine kumandan paşa da notayı alınca şiddetli protestoda bulunduğunu müteakip Harbiye nezaretinden emir almak için teşebbüs edeceğini ve beklemeden karaya asker ihrac olunduğu takdirde hiç olmazsa her devriye kolunun başında bir İngiliz askeri bulunmasını teklif etmiş ise de mümessil ile konsolos Amiral Calthrope’a arz ile neticeyi bildireceklerini söylediler. Derhal makine başında İstanbul ve Harbiye nazırı arandıysa da bulunamadı. Validen şu mealde bir kâğıt alındı “Ben reis-i hükümetim siyaset-i memleket benden mes’uldür mukabele edilmemesi”. Badehu kumandanla üç cihet düşünüldü: birincisi memleketi bırakıp askeri çekmek. Bu takdirde ise hilâf-ı emir memleketi terk etmek ki mucib-i mesuliyet olduğu. İkincisi, askeri toplayıp mukabele etmek ki, zaten mevcut askerin heyeti mecmuası (650) kişiden ibaret olduğundan Yunanlıların kesret-i kuvvetine karşı gelemeyip memleketi katl-iâme sebebiyet vermiş olacağı mülâhazasıyla her ikisi red edilerek üçüncüsü memlekette kalarak mukabele etmemek netice-i hale intizar etmek şekli kabul edildi. Yunanlılar 15 sabahı geleceklerine nazaran zabitan ve ahaliye bir zararları olmamak için kolorduca ne gibi bir tedbir ittihaz edildiği sualine cevaben kolordu karargâhına mensup zabitanla ahz-ı asker zabitanının kışlalarda, diğer müessesatta bulunan zabitan ve efrad kendi müesseselerinde bulunsun ve hariçte hiç bir nefer ve zabıt bulunmasın ve merkez kumandanlığı vasıtasıyla de aileler nezdinde bulunan hademelere kezâ o gün hanelerinde oturmaları hakkında tebliğat ifa ettiklerini bununla beraber hariçteki kıtaata da vaziyet hakkında malûmat verildiğini, muahharen hükümet konağında amiral Calthorpe’dan kumandan paşaya verilen cevapta bu emrin lâyetegayyer olduğunu ve İngilizlerin buna karışmıyacaklarını bildirdiklerini söyledi. Esnay-ı işgalde bir Osmanlı zabitanın

terfiki teklif edilip edilmediği ledelistifsar cevaben kılan işgalinde olduğu gibi kuvve-i işgaliyeye bir Osmanlı zabiti terfiki teklif edilmiş ise de kabul etmediklerini ne İngiliz ve ne sair düvel-i itilâfiyenin hiç bir işe karışmadıklarını ve yevm-i mezkûrda zabitan emri tamamıyla anladıklarından umumun kışlada içtima ettiğini ve ertesi sabah saat 7.30 da ihrac ameliyesi başlayıp hiç bir kimse tarafından muhalefet edilmediğini yalnız kışla önüne toplanan Rumları dağıtmak üzere giden bir zabitin dört ay mahkûm olduğunu ve İzmir *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından edilen davet üzerine çoluk çocuk* tan ibaret bir kısım halkın da orada bulunup bunların içinden *bazı gençler kendilerine silâh dağıtmak* üzere kumandan paşayı sıkıştırdılar ise de kumandan paşaca ruy-ı muvafakat gösterilmediğini ve Yunan askerleri önlerinde müsellaah yerli rumlardan bir komite olduğu halde kışlanın cephesinden geçtikleri sırada herhalde içlerinden biri tarafından atılan bir silâh sesini müteakip derhal kışlaya karşı cephe alarak hassaten kumandan ile erkânı harbiye reisi odalarına bir buçuk saat kadar medit bir ateş icra ettiklerini ve pencerelerden bazı zabitan mukabele görmediklerini beyanla bir zabite emir vererek beyaz bayrak keşide ettirmişler ise de, zabit-i mumaiylehin elinden yaralandığını ve badehu bayrağı göstermeğe kimse cesaret edemediğinden kendisiyle kumandan paşa ve merkez kumandanı üçü birden aşağı inip Yunanlıların eline düşünce, üçünün de elbise ve kalpaklarını yırtarak envai hakaret altında kolları yukarıda olduğu halde yürüttüklerini ve badehu kışladaki tek mil zabitanı da aynı minval üzere aşağıya alarak pencerelerden ve balkonlardan edilen ateş yağmuru altında yürüttüklerini, bu ateşe bazı madamların dahi iştirak ettiklerini ve her ileriledikçe üzerleri birer defa taharri olunarak para, saat, kordon vesairenden kıymetli eşyalarının aşırıldığını ve vapura gelince kendisinde para bulamadıkları için süngülediklerini ve en nihayet vapurda ahır ittihaz edilen anbara indirildiklerini, bir saat sonra da yaralıların yaralarını sarmak üzere dışarı çıkartıldığını ve bu meyanda kolordu ve fırka kumandanlarıyla Erkânı haribiye reislerini de yukarı çıkardıklarını ve bilâhare Yunan kumandanından alınan bir kâğıtla, cephaneleri göstermek üzere kumandanla üç zatın beraber çıkabilecekleri bildirilmesi üzerine kumandan paşa ile Hürrem Bey ve kendisinin kışlanın önüne getirilerek orada kendilerine zabitan ve efradı toplamak vazifesi de teklif olunduğunu ve o akşam Hürrem Bey'le kendisi Edirneli bir rum vesatetiyle Türkçe bilir bir rum zabitinin refakatiyle bir motorla

hanelerine gittiklerini, kumandan kışlada kaldığını ve o gece zabitan evleri yağma edilmiş ise de, kendisinin bir rum hizmetçisi olup onun lümayesiyle bu yağmadan kurtulduğunu ve ertesi gün Hürrem Bey'le beraber kışlaya geldiklerinde kışla önünde Yunan efzunu alay kumandanı kendisine hitaben siz bomba atmışsınız hitabında bulunduğunu ve bunun üzerine aralarında muhavere cereyan etmekte iken yanlarından geçmekte olan İngiliz mümessil muavini kendisini başı gözü sarılı görmesi üzerine yanına gelerek istifsar-ı hâtırda bulunduğu zaman vakayı kendisine müteessirane ve gözyaşlarıyla hikâye ettiğini ve kendisini otomobile alarak tahkikatı bizzat yapacağını vaid ile keyfiyeti efzun alay kumandanına bildirdiğini ve bu hakarete sebeb-i yegâne hükûmat-ı itilâfiyenin teklifatımızı kabul etmemesi olduğunu bildirdiğini ve vapurda ahırda bulunan zabitanı göstererek mümessilin teşebbüsü üzerine Yunan'a yapılan nasihat dolayısıyla ortalık bir az sükûnete gelince bütün zabitanın serbest bırakıldığını ve mevakiin ne olduğu hakkındaki istifsara cevaben dahi hutut-u telgrafiye işgal edildiğinden muhabere mümkün olmadığından kendi kendine kaldıklarını, şayet mümessil muavini yüzbeşi Joston'a otomobil de tesadüf etmemiş olsaydı, bütün zabitanın telef olacağını ve muahharen zabitan ve efradın cem ve sevki zımnında teşebbüste buldukları sırada da İngilizlerin muavenet ettiklerini" beyan etmiştir.

Evvelce 17 inci kolordu kumandanı olup Bostancı'da ikamet etmekte ve 54 yaşında olan Kafkasyalı Hamza Fettah oğlu müteakaid Mirliya Ali Nadir Paşa'nın 25 Ekim 336 da zabtolunan ifadesinden:

"İşgal vukuundan evvel kumandanlığa, ne makam-ı seraskerî ve ne de hükûmetten hiç bir malûmat verilmemiş olup, yalnız gününü derhatır edemediği bir günde saat yedide umum kumandan amiral Calthorpe'dan İzmir istihkâmatının işgal olunacağını ve bunların hükûmeti merkeziyece de malûm olunduğunu ve keyfiyet-i işgale saat onikide ibtidar edeceklerinden bir fenalığa meydan kalmamak için müfrezelerin refakatinde birer Osmanlı zabiti bulunmasını tensip ettiklerine dair bir nota aldığını ve derhal telgraf başında meseleyi Harbiye Nezaretine birdirerek "mütareke ahkâmına riayet ediniz" ve bundan başka beynelhalk musırrane bir surette deveran eden Yunan işgalinin muhakkak olduğu hakkındaki istimzacına "tevatüre kulak asmayınız" cevabını alması üzerine Calthorpe'un notası mucibince dört zabıt hazırlayıp saat on ikide amiral gemisine gönderdiğini ve kıla ile müdafaaya salih mahallerdeki kıtaata da mümanaat etmemeleri

hakkında evamir-i lâzime ita ve bu suretle birinci safhanın bilâ vukuat cereyan ettiğini ve akşam saat dokuzda da ertesi gün saat 6 da şehrin Yunanlılar tarafından işgal edileceği ve bunun için de evvelâ telgrafhanenin, muhaberenin ve rıhtımda asker ihracına müsait mahallerin gece saat yedide İngilizler tarafından işgal edileceğini ve nihayet gece saat onikiden sonra hiç bir Osmanlı neferinin bulunduğu yerden ayrılmaması lâzım geleceğini ve ahalinin teheyyücatına gelince mevcut kuvvetle filonun bunları teskine kifayet edeceğini ve şayet hükümet veya askerinin tesir ve nüfuzıyla bir hâdise vukuu halinde vatanımız için son derece vahim olacağını mübeyyin Amiralden ikinci bir nota tebellûğ ettiğini ve kendisi de mezkûr notadaki emre tevfikane ne yapılmak lâzım gelirse onu yaptığını ve işgale intizaren herkesin olduğu yerde kaldığını ve her ne bahaya olursa olsun tarafımızdan her hangi bir hâdisenin vukuuna sebebiyet verilmemesi için şediden emirverdiğini ve ertesi gün saat on bire kadar hiç bir hâdise zuhur etmeder işgalin sükûnetle vaki olduğu sıralarda kışlanın önünden etrafı, uzun bir sırığa takılı Yunan bayrağını hâmil yerli Rum çeteleriyle muhat bir yunan alayı bizim kışlanın kapısındaki nöbetçi önünden geçerek cepheyi dolaşıp diğer tramvay cephesinin sülûsanını katettikten sonra anî bir silâh sadası üzerine Yunan askerlerinin ürkerek geri gerisine birbirlerini çığneyerek kışla önüne kadar gelip şiddetli ateşe başladıklarını, ateş kestirmek için teşebbüs ettiği her bir çareden hiç biri müsmir olmayınca ordunun her emre muti olup kendi kendine hiç bir vakit hiç bir fenalığa cüret etmediğini ve Yunanlılarca mukabele ile bir hakk-ı fetih görülmemesi için tarafımızdan ateş edilmediğini bütün nazarlarda isbat maksadiyle kendisini feda ederek kışlanın kapısı önüne bizzat çıkıp durduğunu ve filhakika bir iki dakika sonra ateş kesilip şahsen tanımadığı kasketli bir yunanlı gelip kollarından tuttuğunu ve merkuma muavenet eden bir şahs-ı sani yardımıyla ortaya aldıklarını ve mahvetmek üzere gelenlere karşı güya muhafaza ediyorlarmış gibi, aman paşa telâş etme dediklerini ve bir az sonra da kışladan zabitan, yanına geldiklerinde cümlesini rıhtıma doğru bir şakî sevk eder gibi envai mezalim ve işkence ile bütün düvel-i mü'telif asker ve mürettebatı gözü önünde bir gemiye götürdüklerini ve ledelistifsar notanın vali huzurunda hükümet konağında bir heyet vasıtasıyla tebliğ edildiğini ve istihkâmatın işgalinde düvel-i itilâfiye tarafından bizden de birer zabıt terfiki teklif edildiği ve bu suretle işgalin bilâ vukuat yapıldığı taraflarından bildirildiği halde, Yunan işgali

sirasında da kumandanlıkça bir şeyler düşünülüp düşünülmediği sualine karşı; Birinci notada bizden zabıt bulundurulması suretiyle vukuat olmadığı, ikinci notayı aldığımız zaman mümessillere söylemiş ve yine bu suretle hareket edilmesi hiç olmazsa kuvay-ı işgaliyenin başına birer İngiliz müfrezesiyle birer de zabitin terfiki musırren talep edilmiş ise de kabul edilmediğini ve gece saat on birden sonra kuvayı işgaliye kumandanının emrine tâbi buldukları bildirildiğini ve *biz karışmayız dediklerini* ve ledelistifsar müteferrik ve hariçte bulunan kıtaata yalnız istihkâmâtın işgal olunduğu ihbar olunup başka bir emir verilmediğini ve bu emrin de icap edenlere tahriren icap edenlere de telefonla haber verildiğini, kolorduya mensup Nefs-i İzmir'de fırka olup olmadığı ve kumandanın firkaya tebliğat icra edip etmediği sualine cevaben de merkezde elli altıncı fırka olup, kumandanı kaymakam Hürrem Bey olduğunu ve kendisine tebliğat icra edildiğini ve muahharen Seydiköyünde bulunan kıtaata ve sair hariçteki kolordu mensubinine İzmir'in işgaline dair tebliğat vakt-i zamaniye yapılmış mı idi? tarzındaki suale hepsi haberdar edilmiştir yollu cevap verdiği ve kışla önünde geçen Yunan askeri ateş açmaları üzerine şeref-i askeriye kurtarmak mümkün olup olmadığı sorulmuş, cevaben *şeref-i askeriye değil, vatan-ı Osmaniyi kurtarmak* için yukarıda söylediği tedabiri ittihazdan başka bir tedbir kullanmadığını ve kendisinden tekrar Amiral Calthorpe'un notasından sonra işgal esnasında tavrı harekâtı evvelden malûm olduğu cihetle bir vaka zuhur etmemesi ve işgal bitinceye kadar inzibat ve asayişin sureti muhafazası için itilâf mümessilleriyle bilmüzakere müstereken tedabir-i lâzime ittihazı kabil olup olmaması hakkındaki suale karşı evvelki beyanatını aynen tekrar etmiş ve ledelistifsar: İzmir'den ihraç ve teb'idi hakkında düvel-i mü'telifenin vasıta-i vilâyetle talep ettiği zabitanın sicillatının bihakkin tahkikata mütevakıf olduğu için bir muamele yapılmadığını beyanla başka diyeceği olmadığından ifadesini imzalamıştır.

Erkân-ı Harbiye Reisi Abdülhamit Bey ikinci ifadesinde Kolordu emrinin tebliğ olunduğu kumandanların isimlerini bildirdikten sonra işgale ait evamirin tahriren ve şifahen icraasına memur Erkân-ı Harbiye Yüzbaşılardan Nazmi Bey olup vesaikin kâmilen o zaman mumaileyh nezdinde kaldığını ve mumaileyhin de elyevm Anadolu'da bulunduğunu istihbar ettiğini söylemiştir. Keza Levazım kasasındaki para hakkında işgal günü yapılan muamele ledelistifsar: Yunanlıların kışlaya muvasalatından evvel Kolordu Levazım Reisine zâbitana

maaş tevzii hakkında emir verildiğini ve bu emir mucibince her kese elden maaş tevzi edilmeye başlandığını fakat kalabalıktan kendisinin alamadığını bildirmiştir. Diğer bir suale cevaben de Umur-u Ecnebiye şubesine kendisinin, üç dört lisana aşına yerli Şerif Paşazade Remzi Beyi inha ettiğini söylemiştir.

Mahkeme elli altıncı Tümen Kumandanı Kaymakam Hürrem Beyi (3-319) şahit olarak 8 Kasım 336 tarihinde isticvap ediyor:

İstanbul'da Tavşantaşı'nda Mabeyinci Çeşme sokağında mukim ve şimdi Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Birinci Şube Müdürü olup otuz yedi yaşlarında bulunduğunu bildirdikten ve yemin ettikten sonra zaptolunan ifadesinde: 14 Mayıs 335 tarihinde düvel-i itilâfiye namına amiral Calthorpe tarafından vilâyet-i celileye verilen bir notada İzmir kalelerinin düvel-i itilâfiye namına mütareke ahkâmına tevfiikan işgal kılınacağı bildirilmiş olduğunu ve bunun için de itilâf müfrezelerine refakat etmek ve girecekleri yerdeki Osmanlı kitaat ve kumandanlıklarına Kolordunun vereceği evamiri tebliğ etmek üzere dört zâbit talep edilmiş olduğunu ve Kolordunun işbu mealdeki notayı balâya alarak zeylen nota ahkâmının icrasını fırkaya tebliğ etmiş bulunduğunu ve elli altıncı fırka kumandanlığı dahi aynı emri maiyet kumandan ve makamata tebliğ ettiği gibi, matlup dört zâbitten birisinin fırkadan tâyin edilmekle talimat almak üzere Kolorduya izam edilmiş bulunduğunu, 14 Mayıs akşamında mezkûr zâbitanın her biri bir devletin müfrezesine refakat ederek Kösten, Uzunada, Mordoğan, Foçalar, Yeni Kale batarya ve mevaki-i müstahkemsine gitmiş olduklarını ve bu müfrezelerden Yunan kıtasının şehre en yakın bulunan Yeni Kaleye gittiğini, gerek evvelce pek mütevatir söylenen sözler ve ahval-i cariyeye, gerekse Yeni Kale'nin Yunan müfrezesiyle işgali ve saire İzmir'in behemahal Yunanlılar tarafından işgal edileceğine alâmet-i farika olduğunu ve bu tehlikenin men'i esbabına tevesül çarelerinin gerek Kolordu Kumandanı Paşa ve gerek Erkânı Harbiyesiyle mevzuu bahis olup gerek nezaret-i celile ve vilâyetin, gerekse düvel-i itilâfiye namına Amiral Calthorpe'un nazarı dikkatlerinin celp ve icabının icrasına iptidar kılındığını ve ancak kendisi de vaziyetin ehemmiyet ve ciddiyetini nazarı dikkate alarak merkezde ve kışlada bulunan maiyeti cüz'ü tam kumandanlarıyla eşhas-ı lâzimeye kendisi kışladan ayrılmadan onların da ayrılmamalarını emrettiğini ve takriben saat sekiz, dokuza doğru vilâyetten telefonla Kolorduya verilen malûmata nazaran saat ona doğru Amiral Calthorpe'un

veya onun mümessili olabilecek diğer birisinin vilâyete gelerek yeni tebligatta bulunacakları bildirilmiş olduğu mütalâasını serd ile Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisinin kendisine şifahen bu yolda söylemiş olduğunu kendileri de intizaren saat on buçuk on bire doğru iki İngiliz mümessili gelerek 15 Mayıs 335 kablelzeval saat sekizden itibaren Yunan kıtaatının İzmir limanına ihraç olunacağı ve Türk efrad ve zâbitanının kışlalarında müçtemi bulunması ve hariçte görülenler hakkında örfî muamele ifa kılınacağı mealinde bir tebligatın yapıldığını ve Kolordu da notayı, aynen balâ ederek zirine “Amiral Calthorpe’den alınan nota balâya çıkarılmıştır ona göre muktezasının ifası” mealinde bir zeyil ile tebliğ edildiğini ve fırkaca da derhal tamimi icra kılındığını ve ledelistifsar: Yunanlıların karaya çıkacaklarını havi notanın tebliğinden sonra esnay-ı işgalde ahval-i nalâyika vukua gelmemek için Kolorduca kıtaata ittihazı icabeden tedabir ve vesayayı havi hiç bir emir tebliğ ve tebellüğ edilmemiş olup yalnız şifahen vaki olan istizahta zâbitan ve efradın yevmi işgalde kablelzeval saat sekizde notada bildirilen kışlalarda ve karakollarda toplanmaları ve hariçte bulunmamaları teyit kılındığını beyan etmiştir.

Kurmay Yüzbaşı Gönenli Nazmi’nin ifadesi :

“Şahadet etmek için edilen davet üzerine 22 Kasım 1336 da mahkemeye gelen ve Ali Nadir Paşa ile Abdülhamit Beyi tanıyıp kendileriyle karabet ve adaveti olmadığını beyan eden 304 tevellütlü Gedikpaşa’da Gülizar apartmanında sakin Erkân-ı Harp Yüzbaşılardan Gönenli Nazmi Efendinin muhallelfen zaptolunan ifadesinde: Amiral Calthorpe’un notasını hâmilen otomobil ile bir veya iki memurun alafranga saat on bire yakın hükümet konağına geldiğini bizzat gördüğünü ve amiral Calthorpe’un bir nüshasını vilâyete ve diğer nüshasını Kolorduya verdiğini ve Kolorduya ait kısmının tarafından tercüme edilmiş olup mealinin “*Babıâli’nin de* muvafakati ile yarın kablelzeval saat sekizde İzmir Yunan kıtaatı tarafından işgal edilecektir. Her türlü suitefehhüme mahal kalmamak üzere ihraç noktalarına yakın olan kıtaat ve müfrezelerin hemen şimdiden geri çekilmesi ve kışla ve müessesati saire zâbitan ve efradının mevkilerinde Yunan işgal kumandanının emir ve arzularına intizar etmesi lüzumu ve muazzam ve kuvvetli donanmanın nota muhteviyatının hüsn-ü tatbikinde âmil-i müessir olacağı” tarzında olduğu, bunun üzerine Kolordu Kumandanı ve Erkân-ı Harbiye Reisi ve Kolorduya mensup büyük rütbeli zâbi-

tanın kışlada toplanıp müşavere ve münakaşa ve müzakerelerinde bilhassa *zâbitan ailelerinin sefalet* ve perişanisine mahal kalmamak üzere nota muhteviyatının kabulü ve Kolordunun bilâ mukavemet teslim-i silâh etmesi takarrür etmiş ve buna dair bir Kolordu emri yevmisi tahrir ve telefon ve süvariler vasıtasıyla icabeden makamat ve müessesata tebliğ-i keyfiyet edilmiş ve Punta, Pasaport gibi deniz sahilindeki müfrezeler geriye celp ve müessese ve kıtaya mensup olmıyan zâbitan ve efrat kışlaya celp ve davet edilmiş idüğünü ve mahaza bu işgal keyfiyetinden Kolordunun *üç dört gün evvel* İtalya müemessil-i askerisi vasıtasıyla malûmat alıp o zaman Harbiye Nazırı bulunan Şakir Paşaya taraf-ı kumandaniden arz-ı malûmat edilmiş ise de şayiaya ehemmiyet verilmemesi suretinde bir cevap alındığını, ve ledelistifsar: Kolordu emrinin nefsi İzmir'de bulunan 56 ıncı fırkaya, nakliye taburu kumandanlığına, ambar memurlarına, hat komiserliğine ve Kolorduya mensup olup Seydiköyünde bulunan Kolordu topçu alayı kumandanlığına, İzmir müstahkem mevki ve ağır topçu liva kumandanlığına ve saire Kolorduya mensup bilumum kıtaat ve müessesata tebliğ edildiğini ve hin-i işgalde de fecayı vuku bulmamak için Elli Altıncı Firkanın kışlada bulunan ve şehit Kaymakam Rahmi Bey'in taht-ı kumandasında bulunan 174 üncü alay ile kışla etrafında tedabir ittihazı ve şehir dahilinde asayişin muhafazası için mitralyöz mülâzımı ve Kolordu süvari alayı zâbitanından mülâzım Kâzım Efendi kumandasında yirmi beş otuz atlıdan ibaret bir süvari müfrezesinin fecayiin vukuundan bir kaç *dakika evvel* kışladan tahrik edilmiş bulunduğunu, keza kasadaki paraların ne olduğu istifsar olundukta: Yunanlıların işgal günü kışlaya ateşe başlamalarından evvel umum zâbitana vezneden münasip miktar avans suretiyle para verilmesi ve şu suretle kasa muhteviyatının hiç olmazsa senet mukabilinde zâbitana tevzii düşünölmüş ve fakat bu karar ancak icra edilemeden ateşin başlamış olması dolayısıyla kasaların vezne müdürü Ekrem Bey tarafından temhir edildiğini ve kasa dahilinde bulunan para ile tevzi edilebilen akçe hakkında malûmatı olmadığını ve mahaza tevzi olunan paraların da zâbitan üzerinden Yunanlılar tarafından tamamıyla gasbolunduğunu, üç gün kadar Patris vapurunda esir edildikten sonra kışlaya tekrar getirildikleri vakit kasaların kırılıp muhteviyatının tamamen alındığını vezne memuru Ekrem Efendiden işittiğini ve mumaileyhin bilâhare bu mesele hakkında Bursa'da taht-ı isticvaba alındığının mesmuu olduğunu bildirmiştir. Ateşin devamı müddetince cephe gerisinde

kışladan girip çıkmak ve savuşmak imkânı hakkındaki mütalâası ledelistifsar: ateş takriben üç bölük kadar bir kuvvet tarafından idare edildiği ve bu bölüklerin ateş başladığı zamandaki vaziyeti icabı kışlanın kapısını geçmiş bulduklarından Kokaryalı istikametinde ahz-ı mevki edip kışlanın şimal cephesini nevama muhasaraya aldıklarını ve deniz cihetinden de kayıklar dahilinde yerli Rumlardan mürekkep ahalinin kışlaya ateş açmış olduklarını ve o cihetten de firar tehlikeli bulunduğunu, buna rağmen bazı zâbitanın bu cihetten firara muvaffak olduklarını, kasa memurlarının kendi teşebbüs-ü şahsileriyle kasa muhteviyatı ile birlikte veya bir emr-i mahsusla firar ettiklerine dair malûmatı olmadığını, vapura götürürlerken vezne memuru Ekrem Efendinin kendileriyle beraber bulunduğunu fakat Levazım Reisi Süleyman Bey'in kendileriyle vapurda bulunduğunu derhatır etmediğini söylemiş ve şimdi buldukları yerler hakkında bilgisini ilâve etmiştir.

Ali Nadir Paşa'nın tekrar ifadesi :

İşgal edilecek mahalleri göstermek üzere birer Osmanlı zabiti terfiki teklifine karşı cevaben işgal kumandaniyle görüşünüz biz karışmayız demiş olduklarını evvelki ifadesinde bildirmiş olmasına rağmen, sabahleyin erken işgal kumandanına müracaat icabettiği halde müracaat etmediği anlaşıldığından esbabı sorulunca: Calthrope'dan aldığı emirde "ben işgali Yunan kumandanına tevdi ettim siz de oradan alacağınız emre göre hareket ediniz" dediğinden ve kendisi dahi verilecek emre muntazıran vazifesi başında beklemiş ise de, hiç bir müracaat eden olmadığı ve keza Yunanlıların İzmir'i işgal edeceği malûm iken ve vezne de ziyade miktar para bulunması mezkûr paranın ziyanına sebebiyet vermek demek olduğundan ve Bankaya vaktiyle tevdi kabil iken icra edilmeyecerek kasada tutulması ve bu paranın ne olduğunun aranılmaması şayanı teemmül olduğundan bu babta izahat itası talep edilmesi üzerine cevaben: Yunanlıların işgalinin mütarekede yapılan işgaller misüllü, mevaki müstahkemenin işgali misillü olacağını zannedip vuku bulan tarzda kışlayı, odaları işgal etmek gibi bir şekilde olmadığını ve binaenaleyh paranın da kasada durduğunu ve zaten parayı başka bir mahalle nakline vakit de olmadığını beyan etmiştir.

Hürrem Bey'in tekrar ifadesi:

31 Ocak 1337 tarihinde mahkeme şahadet maksadiyle Hürrem Beyi tekrar isticvap ederek: işgal sıralarında fecayi vukua gelmemek

için ne gibi tedbirler ittihazı kabil olacağına dair fikir ve mütalâat-ı mahsusası istifsar olundukta: 1 - derhal mukabil bir cevap ile Yunanlıların kendi başlarına her tarafı işgaline meydan bırakılmıyarak hiç olmazsa limanda bulunan her devletin kuvvetli donanmalarından birer miktar efrada birer zâbit terfikiyle işgali bir tarz-ı selimde icraya tavassutlarını rica ve temin etmek, aksi takdirde behemahal ahali-i müslümenin gerek Yunan askerleri ve gerekse yerli Rumların taarruzatına maruz kalarak sefk-i dimaya meydan verileceğinin ve bundan ictinabın gayrı mümkün olduğunu suret-i katiyede anlatmak, 2 - Amiral Calthorpe ve düvel-i muazzamadan diğerlerinin mümessilleri birinci maddeye ikna ve imale edilmesi mümkün olmadığı cevaben bildirildiği ve hattâ ihsas olduğu takdirde hiç olmazsa cihet-i askeriyece Yunan işgal kumandanlığıyla temas teminine uğraşılarak ve karaya ayak basacak Yunan kıtaatının mafevkiyle görüşülerek suret-i işgali tanzim etmek ve cihet-i mülkiyece de zaten İzmir'de bulunan ve hükûmetle temas-ı resmiyi ifa eyliyen bahriye mensubiniyle bu hususu temin etmek ve hattâ vaziyeti, selâhiyet ve mevkiî artık taayyün ve tezahür etmiş bulunan İzmir metropolithanesi veya Salib-i Ahmeri vasıtasıyla temine sarf-ı gayret etmek ve hükûmet-i mahalliyeye bu ciheti, cihet-i askeriye derhatır ettirerek gayeyi temin eylemek, 3 - Kıtaatımız kâmilen kışlabent olacakları (kablelzeval saat 8 den itibaren) emir ve talep olduğu sarahati mevcut iken artık bu saatten sonra İzmir asayişinin idamesine hükümler olunamayacağı esası düşünülerek yine hiç olmazsa işbu saatten itibaren şehirdeki emr-i asayişin idamesi gayesini temin eylemek üzere şehrin mühim noktalarına düvel-i *müttefika adamları ikame*'sini temin eylemekden ibaret olduğunu beyan eylemiştir.

Diğer bazı zâbitlerin de ifadeleri alınmış ise de mühim görülmediğinden buraya nakledilmemiştir. Neticede Divan-ı Harp yukarıdaki ifadeleri hulâsa ederek Mirliva Ali Nadir Paşa ile Erkân-ı Harbiye Reisi Abdülhamit Bey'in müstelzim-i ceza bir cürm-i kanunileri görülmediğinden adem-i mesuliyetlerine üç yüz otuz yedi senesi şeh-i nisanının dördüncü Pazartesi günü vecahen ve müttefikten karar verilerek mumailiyhimaya tebliğ eylemiştir.

Vak'anın ve bu hükmün kısaca münakaşası :

Genel Kurmay Başkanının ithamnemesinde: İzmir'in işgal faciasında Kolordu Kumandanının idaresizliğinin dahl-i küllisi bulun-

duğu, kumanda heyetimizin şeref-i millî ve askeriye kurtaracak bir hareket tarzını intihap edememelerinin şayanı teessüf olduğu hakaret altında mezhabahaya giren sürüler gibi hareket etmekten ise şeref ve namus-u askerinin iktiza ettirdiği tarz-ı hareketi tercih etmedikleri ve Seydiköy'deki kıtaya esaslı bir talimat verilmediği bildirilmektedir. Divan-ı Harbin sorularında ve yukarıda aynıyle yazılan cevabi ifadelerden bu mühim noktaların layikiyle incelenmediği anlaşılmaktadır. Yalnız bir kere Ali Nadir Paşa'ya şeref-i askeriye kurtarmamak sebebi sorulmuş o da şeref-i askeriye değil, vatan-ı Osmaniye kurtarmak düşüncesiyle tedabir aldığını bildirmiştir. Divan-ı Harp bu cevabı kâfi görüyor. Hayrete şayandır ki, bu eski Mareşal ve Generaller şeref-i askerisi kalmıyan bir Osmanlı vatanının ne kıymeti olacağını düşünemiyorlar, bunu şahsî bir şeref telâkki ediyorlar. Kasadaki paranın sorumluluğunu askerî ve millî namus ve vazife şerefinden üstün görüyorlar ki, onu daha çok soruşturuyorlar. Kumandanın idaresizliği ifadelerde açıktır, böyle olmakla beraber Divan-ı Harbin ya İstanbul hükümetinin veya şahsî merhametlerinin tesiri altında bu beraat kararını verdikleri anlaşılıyor.

Kumandan Ali Nadir Paşa ifadesinde, mümessillerin "artık biz karışmayız, işgal kumandanından emir alırsınız" dediklerini söylüyor. Mütarekenin mânası işgal kumandanının emri altına girmek olmadığını cevaben bildirmesi lâzım gelirdi. Mütareke müsaleha olmadığından, iki düşman askerinin mütarekede bir arada bulunamayacağından araya bir mütareke hattı çekerek ayrılmaları lüzumunu belirtmesi iktiza ederdi. Kabul etmezlerse, henüz sulh aktedilmediğine göre, Türk askeri Yunan askeriyle ne bir arada bulunabilir ve ne de onların emri altına girer, siz yapmazsanız ben bu ara hattını tâyin edebilirim diye kesin bir cevapla celâdet göstermesi icabederdi. Kumandanlık dairesi olan eski kışla binası (şimdi yıkılmıştır) deniz kenarında ve donanma ateşine maruz bulunduğundan burada kalmak doğru olmaz. İngilizlerin bunu teklif etmesi kendi işlerine geldiği içindir. Kışlanın arkasındaki Bahri Baba parkının (o vakit maşatlık idi) üst tarafında Eşref Paşa mahallesinin bulunduğu hâkim sırtlara, şehrin kenarına bütün maiyeti zâbitler ve askerlerle beraber çıkar, karargâhını orada münasip bir yerde kurar ve telefon irtibatı yapar. Yalnız şehrin işgal edileceği bildirilmiş olmasına nazaran şehir ile kendi arasında nöbetçiler vasıtasıyla bir mütareke ara hattı kurar ve işgal kumandaniyle irtibat için lisan bilen bir zâbiti hükümetten de istiyeceği

bir memurla beraber karaya çıkacakları yerde bulundurur ve şehir asayişinin polis ve jandarma ile teminini vilâyete bildirir, durumun inkişafına hâkim bir halde intizar ederdi. Yunan işgal kumandanı daha geri çekilmelerini isterse Seydiköy'deki topçu alayı garnizonuna kadar çekilebilir ve Aydın'daki tümeniyle de irtibat yapardı. Abdülhamit Bey ifadesinde kumandanla üç cihet düşünüldüğünü ve çekilmenin hilâf-ı emir memleketi terk demek olup mesuliyeti mucip olacağından terviç edilmediğini bildiriyor. Halbuki en doğru karar çekilme idi; memleket işgal edileceğine göre çekilmek memleketi terk mahiyetinde olamaz, memleket ister istemez terkediliyor. Hilâf-ı emir keyfiyetini düşünmek de sakattır. Kurmay Yüzbaşı Nazmi Gonenli ifadesinde işgalden üç dört gün evvel İtalyan askerî mümessilinden Yunanlıların yakında İzmir'i işgal edeceklerine dair malûmat alındığını bildirmesi dikkate şayandır. Harbiye Nazırı her ne kadar şayialara kulak vermeyiniz, aracıdan ibaret demiş ise de, kumandan böyle bir hal olunca nasıl hareket edilmesi lâzım geleceğine dair emir istemekte ısrar etmesi lâzım gelirdi. Harbiye Nazırı teslim olmalarına emir verse bile, vatanperver bir kumandan için bu emir muta olamazdı. Çekilmeyip kışlada kaldıklarına nazaran mademki ateşe maruz kaldılar, ateşle mukabele etmeleri icabederdi. Kışlada zayıf mevcutlu bir alay piyade vardır. Ateşle mukabele kahramanlığını gösteremediklerine göre, beyaz bayrak çekerek zelilâne teslim olacaklarına, kışlanın arka kapısından (şimdi yeni Orduevinin bulunduğu yerden) çekilebilir ve geri geri Seydiköy'e kadar gidebilirlerdi. Netekim bir kaç vatanperver genç zâbit bu yolda çekilerek Aydın'daki millî mukavemet cephesine iltihak etmişlerdir. Bu çekilmeye düşman mâni olmak isterse, ateşle mukabele ederek çekilmek mümkündür. Denizden kayıklardan edilen ateşe mukabil bir iki el ateş onları kaçırmağa kâfi gelirdi. Çekilmede belki biraz zayıat verirlerdi, fakat bu zayıat sonradan zelilâne verdikleri zayıattan fazla olmazdı. Ne çare ki, ateş etmeyi, ateşe ateşle mukabeleyi göze almıyorlar, bununla vatani kurtaracaklarını sanıyorlar. Elindeki kuvvet ne kadar az olursa olsun onu korumak, ondan istifade etmek kumandanlığın esas vazifesidir. Kudreti elinden kaçırmak, iş göremez duruma düşmek en fena bir hareket tarzıdır. Zâbitan ailelerinin selâmetini düşündüğünü söylemesi de askerî icaba uygun değildir. Onlardan isteyenler bu gece etrafa nakledilebilirdi. İngiliz amiralinin daha bidayette işi kendi hesaplarına nasıl hazırladığı anlaşılıyor. Hakikî vatanperver, enerjik kumandan ve valilerin sönük

kimselerle değiştirilmesini temin ediyor, genç zâbitlerin memleketten çıkarılmasına çalışıyor : zavallı kumandan, İngiliz mümessili sanki kendi amiri imiş gibi onun ultimatomunun suretini yukarı alarak altına "icabının icrası" yazısıyla maiyetine bildiriyor. Eline aldığı beyaz perde bezinden bahsetmeksizin ateşe karşı kapı önüne bizzat çıkmasını bir fedakârlık sayıyor. Yunanlıların bir fetih hakkı kazanmamaları için ateş ettirmediğini söylemesinin ne kadar mantıksız olduğunu daha sonraları anlamış ve vicdan azabına düşmüş olduğuna şüphe edilemez.

İşgalden evvel İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından edilen davet üzerine çoluk çocuktan ibaret bir kısım halkın toplanmasından bahseden Kurmay Başkanı Bağdatlı Binbaşı Abdülhamit, bazı gençlerin kendilerine silâh dağıtmak üzere kumandan paşayı sıkıştırdıklarını söylemekle bunların çoluk çocuktan ibaret olmadıklarını itiraf etmiş ve ifadesinde tezada düşmüş olmasını mahkeme incelemiyor. Bu vatanperverlerin dağıttıkları sureti yukarıda yazılı beyannameyi almış oldukları bu ifadeden de anlaşıldığı halde, bundan hiç bahis yoktur. Tümen Kumandanı Kurmay Yarbay Hürrem ve Kurmay Yüzbaşı Nazmi Gönen'li birinci cihan harbinde gayretleri görülmüş vatanperver ve muktedir gençler olduğu halde, bu işte nasıl olup da menfi bir durumda kaldıklarına hayret olunur; demek tab'an enerjileri az kişilerdir. Bilhassa Hürrem Bey'e maiyetini alıp şehir haricine çekilmek düşerdi. Kolordu Kumandanının bu teklife rıza göstermeyip de Yunan kumandanının emri altına girmeyi kabul etmesi kendi kendisini âmirlikten iskat demektir. Ordu mensupları düşman kumandanının emri altında vazife görmeye yemin etmiş degillerdir, aksine yemin etmişlerdir. Dinimizin kitabında haksız isyanın menedilmiş olması haklı isyana mesaj demektir. Burada hasıl olan durum haklı isyana güzel bir misaldir. Tümen Kumandanının Kolordu Kumandanına artık ben sana itaat edemem diyerek maiyetini toparlayıp şehrin üst kenarına çekilmek emrini vermesi ve kendisine bağlı olmayan zâbitleri de kendisiyle beraber gelmiye teşvik etmesi lâzım gelirdi. Bugün hepsi hakkın rahmetine sığınmışlardır. Ruhlarını fazla tâzip etmek istemem. Sonraları Hürrem Bey'i büyük bir vicdan azabı ve pişmanlık içinde üzüntülü görmüştüm; onun bu pişmanlık içinde canını yaradanına vermesi Allahın merhametine nailiyetine belki sebep olmuştur, biz de millî hakkımızı helâl edelim. Hükûmet erkânından ve polisle jandarmanın faaliyetinden fezleke de hiç bahis yok. Yunanlı-

ların yaptıkları tüyler ürpertici Őeni fecayiden Rum kadınlarının bile esir kafilere ateş etmelerinden bahsi zait görür, kafilere içinde zito Venizelos diye bağırmak tenezz l nde bulunmadıklarından dolayı Şehit edilen Albay Süleyman Fethi Beyle arkadaşlarını rahmet ve hürmetle yadedirim.

Őunu da il veden kendimi alamıyorum: İzmir'i Yunanlılardan geri aldığımız 9 Eylül 1922 gecesini  c t menle süvari Kolordumuz Őehirde konakladığı esnada, elimizde bir kaÇ bin Yunan askeri ve zâbitleri esir bulunuyordu. Ne bunlara, ne de Rum ahaliye hiÇ bir fenalık yapılmamıŐ, intikam g d lmemiŐ, bütün halkın geceyi rahat ve neŐe içinde geçirmesi temin olunmuŐtu. Bu halin savaŐta taaddiyi meneden dinimize bağlılığımızdan ve zebunkeŐliĐi hor gören yüksek Türk seciyesinden ileri geldiğini göğsümüzü gererek bütün dünyaya bildirmek hakkımızdır.